

Beata Baran

Z problematyki statusu prawnego organów dyscyplinarnych w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach funkcjonariuszy Służby Więziennej

---

Roczniki Administracji i Prawa 14/1, 137-146

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z PROBLEMATYKI STATUSU PRAWNEGO ORGANÓW DYSCYPLINARNYCH W POSTĘPOWANIU DYSCYPLINARNYM W SPRAWACH FUNKCJONARIUSZY SŁUŻBY WIĘZIENNEJ

Ważne znaczenie dla postępowania dyscyplinarnego w sprawach przewinień funkcjonariuszy Służby Więziennej ma aspekt podmiotowy¹. W ujęciu funkcjonalnym to przede wszystkim organy dyscyplinarne administracji więziennictwa stanowią siłę napędową, która determinuje w znacznym zakresie jego przebieg². Stąd też za celowe uważam podjęcie tej fundamentalnej z punktu widzenia kinetyki postępowania problematyki. Artykuł ten został poświęcony przede wszystkim zagadnieniom zindywidualizowanego statusu organów dyscyplinarnych. To właśnie problemy gwarancji obiektywizmu orzekania stanowią w nim główny przedmiot analizy. Ewentualne nieprawidłowości zaistniałe w tej materii mogą mieć bowiem poważne następstwa dla rzetelnego i zgodnego z prawem przebiegu postępowania dyscyplinarnego, a w konsekwencji wypaczyć jego wynik, co jest niedopuszczalne z punktu widzenia standardów sprawiedliwości proceduralnej³.

Przymiot organu dyscyplinarnego w postępowaniu w sprawach dyscyplinarnych funkcjonariuszy Służby Więziennej cechuje organ administracji więziennictwa posiadający kompetencje władcze lub sprawozdawczo-konsultacyjne. Na gruncie tej definicji możliwe jest więc wyróżnienie dwóch kategorii organów dyscyplinarnych: władczych, które w ramach ustawowo określonej dla nich roli w sposób decydujący determinują przebieg postępowania, w szczególności poprzez rozstrzygnięcie o jego wyniku, oraz organy pomocnicze posiadające kompetencje konsultacyjno-sprawozdawcze. Do pierwszej grupy zaliczam przełożonych dyscyplinarnych i wyższych przełożonych dyscyplinarnych, natomiast do drugiej komisję do zbadania zaskarżonego orzeczenia powołaną w trybie art. 255 ustawy o SW⁴. W tym opracowaniu swoje wywody skoncentruję na tej pierwszej kategorii podmiotów.

Analizę organów dyscyplinarnych rozpocznę od przełożonego dyscyplinarnego. Podstawową regulację w tej materii statuuje art. 231 ust. 1 ustawy o SW, na podstawie którego status ten otrzymali kierownicy jednostek organizacyjnych SW⁵ z art. 32 tej ustawy, a zatem: Dyrektor Generalny,

* mgr; Zakład Prawa i Polityki Penitencjarnej, Uniwersytet Jagielloński.

¹ Por. Z. Lasocik, *Służba Więzienna – portret własny na tle systemu penitencjarnego*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacna, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013, s. 785 i nast.

² Por. F. Radoniewicz [w:] M. Mazuryk, M. Zoń (red.), *Służba Więzienna. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 505 i nast.

³ R.S. Summers, *Evaluating and Improving Legal Processes – a Plea for „Process Value”*, „Cornell Law Review” 1974.7.60, s. 20-29, za: W. Langiem i J. Wróblewskim, *Współczesna filozofia i teoria prawa w USA*, PWN, Warszawa 1986, s. 258-259.

⁴ Por. F. Radoniewicz [w:] M. Mazuryk, M. Zoń (red.), *Służba Więzienna...*, s. 602-604.

⁵ Por. Z. Lasocik, *Organizacja i zasady działania więziennictwa*, [w:] T. Bulenda, R. Musidłowski (red.), *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, Warszawa 2003, s. 198 i nast;

dyrektorzy okręgowi, Komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, dyrektorzy zakładów karnych i aresztów śledczych oraz komendanci ośrodków szkolenia i ośrodków doskonalenia kadr Służby Więziennej⁶. Wylczenie z art. 231 ust. 1 ustawy o SW nie ma charakteru enumeratywnego⁷. Jest ono uzupełnione w odniesieniu do funkcjonariuszy delegowanych do czasowego pełnienia służby lub na szeroko pojmowane szkolenia w ust. 3 omawianego przepisu oraz w przypadku stałego przeniesienia do pełnienia służby w innej jednostce w jego ust. 4. W tym ostatnim przypadku wszelkie kompetencje dyscyplinarne przejmuje w pierwszej instancji, jak to niezbyt zřęcznie określa przepis, „nowy przełożony dyscyplinarny”. Pod tym pojęciem należy pojmować kierownika jednostki, do której funkcjonariusz na stałe został przeniesiony. Nie ma jednak wątpliwości, że czynności, zwłaszcza dowodowe, przeprowadzone w poprzednim miejscu świadczenia pracy pozostają w mocy. Pogląd ten ma swe uzasadnienie w zasadzie jednolitości postępowania dyscyplinarnego w systemie polskiego prawa karnego wykonawczego *sensu largo*.

W sytuacji gdy funkcjonariusz SW został czasowo oddelegowany do pełnienia służby w innej jednostce albo na szkolenie, *de lege lata* istnieje dyferencjacja kompetencji organów dyscyplinarnych. Polega ona na tym, że uprawnienia do wymierzania kar z art. 232 pkt 1-2 ustawy o SW posiada kierownik jednostki w miejscu czasowego pełnienia służby, a zatem to on ma status przełożonego dyscyplinarnego. Tego rodzaju opcja interpretacyjna ma swe uzasadnienie w argumentacji *a contrario* w odniesieniu do art. 231 ust. 4 *in fine* ustawy o SW. Oznacza to, iż w pozostałym zakresie kar obowiązują zasady ogólne z ust. 1 i 2 omawianego przepisu ustawy o SW. Rozróżnienie kompetencyjne oparte na wymierzonej karze dyscyplinarnej oceniam krytycznie, ponieważ może w praktyce dysfunkcjonalizować jego przebieg, gdyż zazwyczaj w chwili wszczęcia procedury dyscyplinarnej nie wiadomo, jaka kara zostanie obwinionemu wymierzona, albowiem nie są znane wszystkie istotne okoliczności sprawy.

Pełny uniformizm kompetencyjny przełożonego dyscyplinarnego ma natomiast miejsce w sytuacji, gdy funkcjonariusz został oddelegowany do pełnienia zadań poza Służbą Więzienną. Mają w tej materii zastosowanie ogólne mechanizmy przewidziane w ust. 1 i 2 art. 231 ustawy o SW⁸. Ta ostatnia norma określa również właściwość przełożonego dyscyplinarnego dla funkcjonariuszy zajmujących wyższe stanowisko kierownicze⁹. Czyni to, odsyłając do regulacji przewidzianej w art. 63 ust. 2 ustawy o SW. Na mocy tego przepisu status przełożonego dyscyplinarnego w pierwszej instancji posiada:

1. Minister Sprawiedliwości w odniesieniu do Dyrektora Generalnego,
2. Dyrektor Generalny w odniesieniu do zastępcy Dyrektora Generalnego, dyrektora okręgowego, komendanta Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, komendanta ośrodka szkolenia Służby Więziennej oraz komendanta ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej bezpośrednio mu podległego,
3. dyrektor okręgowy – w odniesieniu do zastępcy dyrektora okręgowego, dyrektora zakładu karnego i dyrektora aresztu śledczego oraz komendanta ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej,

⁶ Por. więcej na temat kierowników jednostek organizacyjnych Służby Więziennej: T. Przesławski, *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Warszawa 2012, s. 197-211.

⁷ Na podstawie art. 231 ust. 1 *in fine* ustawy o SW władzę dyscyplinarną posiada także kierownik jednostki organizacyjnej SW, któremu powierzono pełnienie obowiązków na tym stanowisku.

⁸ Por. F. Radoniewicz [w:] M. Mazuryk, M. Zoń (red.), *Służba Więzienna...*, s. 530 i nast.

⁹ Por. K. Sławik, *Zarys systemu prawa policyjnego*, Warszawa 2011, s. 134.

4. dyrektor zakładu karnego i dyrektor aresztu śledczego¹⁰, komendant Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, komendant ośrodka szkolenia Służby Więziennej oraz komendant ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej – w odniesieniu do swoich zastępców.

Mechanizm kompetencyjny określony w art. 63 ust. 2 ustawy o SW w związku z art. 231 ust. 2 tego aktu ma charakter wyjątkowy, zatem nie może być on interpretowany rozszerzająco, zgodnie z dyrektywą argumentacyjną *exceptiones non sunt excendendae*.

Na tle powyższej regulacji nasuwają się pewne wątpliwości. Chodzi mi o to, że status przełożonego dyscyplinarnego mają wobec swych zastępców kierownicy jednostek. Istnieje w moim przekonaniu oparta na doświadczeniu praktycznym obawa, że nie zawsze w toku postępowania dyscyplinarnego będą oni zachowywać należyty poziom bezstronności wobec swego bezpośredniego podwładnego. Mechanizmem tonizującym zaistnienie tego rodzaju niebezpieczeństwa jest *de lege lata* instytucja wyłączenia przełożonego dyscyplinarnego od udziału w postępowaniu dyscyplinarnym przewidziana w art. 245 ustawy o SW. Jej właściwe stosowanie umożliwia w znacznej mierze poszanowanie standardów sprawiedliwości proceduralnej w postępowaniu dyscyplinarnym funkcjonariuszy SW.

W przyjętym w ustawie o SW modelu kompetencyjnym organów dyscyplinarnych na podstawie jej ust. 231 ust. 6 przełożony dyscyplinarny może upoważnić w formie pisemnej swoich zastępców lub innych funkcjonariuszy z kierowanej przez siebie jednostki organizacyjnej do załatwienia w swoim imieniu spraw dyscyplinarnych w ustalonym zakresie. Tym samym wprowadzono do systemu prawa karnego wykonawczego *sensu largo* mechanizm „wewnętrznej” substytucji, zgodnie z którym w postępowaniu dyscyplinarnym każdy przełożony dyscyplinarny może wyręczyć się swoim podwładnym. Jest to bezpośrednia normatywna konsekwencja zasady hierarchicznego podporządkowania obowiązującej w strukturach SW.

W świetle tekstualnego brzmienia ust. 231 ust. 6 ustawy o SW powstaje problem praktycznej realizacji zadekretowanego w nim uprawnienia. Jak sądzę, może być ona rozpatrywana w dwóch płaszczyznach – podmiotowej oraz przedmiotowej. Analizę zagadnienia rozpocznę od pierwszego ze wskazanych aspektów. Konkretnie rzecz ujmując chodzi o to, kto może zostać upoważniony przez przełożonego dyscyplinarnego w trybie art. 231 ust. 6 ustawy o SW. O ile nie budzi poważniejszych wątpliwości fakt, że przełożony może odpowiednie upoważnienie przekazać na swoich zastępców, to już kategoria „innych funkcjonariuszy z kierowanej przez niego jednostki organizacyjnej” wzbudza zastrzeżenia. Zastosowanie wobec tej regulacji ma bowiem dyrektywa argumentacyjna *lege non distinguente*, oznaczająca, że w rachubę wchodzi wszystkie osoby posiadające status funkcjonariusza SW, niezależnie od posiadanego stopnia służbowego, albo piastowanego stanowiska, nawet te delegowane lub przeniesione. Oznacza to, że *de lege lata* nie ma w tej materii żadnych barier o charakterze normatywnym, co nasuwa obiekcje z punktu widzenia standardu racjonalności proceduralnej. W moim przekonaniu nie oznacza to jednak, iż z uprawnienia przewidzianego w art. 231 ust. 6 ustawy o SW można korzystać dowolnie. Względy celowości oraz kwestie prakseologiczne przemawiają za ostrożnym desygnowaniem władzy dyscyplinarnej. Należy co najmniej brać pod uwagę dyrektywy sformułowane w art. 243 ust. 3 ustawy o SW dla rzeczników dyscyplinarnych. Stosowanie ich w płaszczyźnie podmiotowej tego przepisu, w oparciu o formułę *ab exemplo* do upoważnień „dyscyplinarnych” wydaje się koniecznym minimum.

¹⁰ Por. T. Przesławski, *Służba...*, passim.

W szczególności niedopuszczalną wydaje się sytuacja, gdy upoważniony przełożony dyscyplinarny jest zatrudniony w niższym korpusie¹¹ niż rzecznik dyscyplinarny lub/i obwiniony. Za dopuszczalne uważam natomiast przekazanie władzy dyscyplinarnej wykwalifikowanym funkcjonariuszom SW, np. posiadającym wykształcenie prawnicze.

Jeśli chodzi o aspekt przedmiotowy, to art. 231 ust. 6 ustawy o SW statuuje tekstualne upoważnienie „do załatwiania spraw dyscyplinarnych”. Tekstualne¹² brzmienie tej normy uprawnia na podstawie argumentu *lege non distinguente* do przyjęcia opcji interpretacyjnej, zgodnie z którą możliwe jest upoważnienie do załatwienia „całej” sprawy dyscyplinarnej. Zatem w świetle formuły *a fortiori* w wersji *a maiori ad minus* dopuszczalne jest upoważnienie tylko do wykonania w toku procedury dyscyplinarnej jednej bądź kilku czynności (np. wydania postanowienia bądź przeprowadzenia rozmowy dyscyplinującej¹³). W praktyce oznacza to możliwość delegowania w ramach poziomej substytucji nawet upoważnienia do orzekania o karze dyscyplinarnej i budzi wątpliwości w świetle standardu racjonalności będącego fundamentem sprawiedliwości proceduralnej. Stąd też z mojej strony postulat *de lege ferenda* ograniczenia zakresu przedmiotowego i podmiotowego upoważnienia z art. 231 ust. 6 ustawy o SW. W tym drugim wymiarze wystarczająca wydaje się być klauzula odpowiedniości do art. 243 ust. 1-3 omawianej ustawy¹⁴.

Analizując status kompetencyjny organów dyscyplinarnych pierwszej instancji w postępowaniu dyscyplinarnym, warto wskazać na art. 231 ust. 7 ustawy o SW. Przepis ten statuuje dyrektywę kolizyjną w razie zaistnienia sporu kompetencyjnego, zarówno o charakterze pozytywnym, jak i negatywnym. Wątpliwości w tym zakresie rozstrzyga więc wyższy przełożony dyscyplinarny na podstawie postanowienia. Omawiana norma nie precyzuje, czy robi to z urzędu, czy też na wniosek. Uprawniony jawi się w oparciu o argumentację *lege non distinguente* pogląd, iż może to nastąpić zarówno z urzędu, jak i na wniosek. W tym ostatnim przypadku stosowny wniosek może skierować zarówno rzecznik dyscyplinarny, jak i obwiniony, a nawet pokrzywdzony. Rozstrzygnięcie wyższego przełożonego dyscyplinarnego w tej materii nie podlega zaskarżeniu.

W systemie organów dyscyplinarnych istotne znaczenie odgrywa także wyższy przełożony dyscyplinarny. Na gruncie postanowień art. 231 ust. 8 ustawy o SW status ten posiada:

1. Minister Sprawiedliwości w postępowaniu prowadzonym przeciwko Dyrektorowi Generalnemu, zastępcy Dyrektora Generalnego, dyrektorowi okręgowemu, Komendantowi Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, komendantowi ośrodka szkolenia Służby Więziennej i komendantowi ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej bezpośrednio podległego Dyrektorowi Generalnemu oraz przeciwko funkcjonariuszom Centralnego Zarządu Służby Więziennej,

2. Dyrektor Generalny w postępowaniu prowadzonym przeciwko zastępcy dyrektora okręgowego, dyrektorowi zakładu karnego lub dyrektorowi aresztu śledczego, zastępcy Komendanta Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej, zastępcy komendanta ośrodka szkolenia Służby Więziennej, zastępcy komendanta ośrodka doskonalenia kadr

¹¹ Por. art. 49 ustawy o SW.

¹² Por. K. Pleszka, *Wykładnia rozszerzająca*, Warszawa 2010, s. 17; A. Jamróz, *Wprowadzenie do prawoznawstwa*, Warszawa 2008, s. 157.

¹³ Por. np. art. 234 ust. 1 ustawy o SW.

¹⁴ Por. F. Radoniewicz [w:] M. Mazuryk, M. Zoń (red.), *Służba Więzienna...*, s. 560-561.

Służby Więziennej bezpośrednio podległego Dyrektorowi Generalnemu oraz przeciwko funkcjonariuszom okręgowego inspektoratu Służby Więziennej,

3. Dyrektor okręgowy w postępowaniu prowadzonym przeciwko zastępcy dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego, zastępcy komendanta ośrodka doskonalenia kadr Służby Więziennej oraz funkcjonariuszom tych jednostek¹⁵.

Konstrukcja przywołanego przepisu wyraźnie uzasadnia sformułowanie twierdzenia, że wyliczenie w nim zawarte ma charakter enumeratywny. Zatem przepis ten nie powinien być interpretowany rozszerzająco¹⁶ na podmioty wprost w nim nieprzewidziane.

Na tle regulacji przyjętej w art. 231 ust. 8 ustawy o SW rodzi się problem, czy do wyższych przełożonych dyscyplinarnych ma zastosowanie mechanizm upoważnienia przewidziany w ust. 6 tej normy. W moim przekonaniu na tak postawiony problem należy udzielić przeczącej odpowiedzi, ponieważ w sferze tekstualnej zakres podmiotowy ust. 6 art. 231 ustawy o SW wyraźnie odnosi się tylko do przełożonego dyscyplinarnego. Stoję na stanowisku, iż zgodnie z argumentem *exceptiones non sunt excendendae* nie może być on podstawą działań wyższych przełożonych dyscyplinarnych. Mechanizm substytucji w nim przewidziany nie ma do nich zastosowania. Regulacja taka budzi jednak wątpliwości w wymiarze prakseologicznym i celowościowym. *De lege ferenda* proponuję więc rozszerzenie zakresu podmiotowego art. 231 ust. 6 omawianej tutaj ustawy także na wyższych przełożonych dyscyplinarnych.

Ważkim aspektem statusu organów dyscyplinarnych w postępowaniu prowadzonym przeciwko funkcjonariuszom SW jest dopuszczalność ich wyłączenia¹⁷. Ma ono w praktyce szczególne znaczenie ze względu na fakt jednoosobowego orzecznictwa w tej kategorii spraw. Zapewnienie gwarancji obiektywności w tej materii ma fundamentalne znaczenie dla trafności rozstrzygnięć i respektowania idei sprawiedliwości proceduralnej.

De lege lata instytucję wyłączenia od udziału w postępowaniu dyscyplinarnym *expressis verbis* precyzuje art. 245 ustawy o SW¹⁸. W zakresie podmiotowym odnosi się on nie tylko do przełożonego dyscyplinarnego i wyższego przełożonego dyscyplinarnego, ale również do rzecznika dyscyplinarnego¹⁹. W tym fragmencie opracowania swoją uwagę skoncentruję jednak na dwóch pierwszych wyliczonych wyżej podmiotach. Warto w tym miejscu podkreślić, że w ustawie o SW przesłanki wyłączenia są dla obu podmiotów identyczne, stąd też będą je omawiałam wspólnie. Poza tym warto też zaakcentować, iż dyrektywa z tego przepisu odnosi się w pełnym zakresie również do funkcjonariuszy upoważnionych w trybie art. 231 ust. 6 ustawy o SW. Za tego rodzaju opcją interpretacyjną przemawia argument

¹⁵ Por. T. Przesławski, *Służba...*, passim.

¹⁶ Więcej na temat wykładni rozszerzającej por. K. Pleszka, *Wykładnia...*, passim.

¹⁷ Instytucja ta w wymiarze aksjologicznym i normatywnym nawiązuje do instytucji wyłączenia sędziego. Por. M. Jankowski, *Instytucja wyłączenia sędziego w polskim procesie karnym*, „Nowe Prawo” 1986, nr 9, s. 62; W. Jasiński, *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 279 i nast.; G. Artymiak, *Problematyka wyłączenia sędziego orzekającego w sprawach karnych – zagadnienia wybrane*, [w:] *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, red. I. Nowikowski, Lublin 2007, s. 85 i nast.; D. Kaczorkiewicz, *Postępowanie w przedmiocie wyłączenia sędziego od udziału w sprawie karnej*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7-8, s. 197 i nast.; R. Kmiecik, *Tryb wyłączenia sędziego i prokuratora w Kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 11-12, s. 21 i nast.; E. Skrętowicz, *Iudex inhabilis i iudex suspectus w polskim procesie karnym*, Lublin 1994, passim.

¹⁸ Por. F. Radoniewicz [w:] M. Mazuryk, M. Zoń (red.), *Służba Więzienna...*, s. 563-570.

¹⁹ Por. ust. 1 w zw. z ust. 2 art. 245 ustawy o SW.

lege non distinguente oraz względy celowości. Mam tu na myśli zapewnienie możliwie szerokich gwarancji obiektywizacji orzecznictwa dyscyplinarnego.

Na tle regulacji przyjętej w art. 245 ustawy o SW w pierwszej kolejności jawi się kwestia, czy zawiera on *numerus clausus*. W moim przekonaniu na tak sformułowane pytanie należy udzielić przeczącej odpowiedzi. Wprawdzie ust. 1 analizowanej normy statuuje wyliczenie enumeratywne, jednak regulacja z ust. 2 *explicite* wprowadza katalog otwarty, odwołując się do kategorii pojęciowej innych uzasadnionych przyczyn. Do przyjętej w ust. 2 art. 245 ustawy o SW formuły należy odnieść się z aprobatą, gdyż tak szerokie ujęcie przyczyn wyłączenia organu dyscyplinarnego – przynajmniej w wymiarze formalnym – wprowadza instrumenty służące bezpośrednio bezstronności rozstrzygnięć, co przyczynia się do respektowania standardów racjonalności i słuszności w postępowaniu dyscyplinarnym.

Szczególne znaczenie w tej materii zdaje się mieć zakres przedmiotowy wyłączenia. Sformułowanie użyte w art. 245 ust. 1 ustawy o SW – „wyłączanie od udziału w postępowaniu” obejmuje wszelkie czynności²⁰ związane z odpowiedzialnością dyscyplinarną, a nie tylko bezpośrednio związane z rozstrzygnięciem o winie i karze obwinionego, ale również te w kwestiach incydentalnych. W wymiarze temporalnym mechanizm ten odnosi się do wszystkich etapów procedury, co wynika z argumentacji *lege non distinguente*.

Omawiając status prawny organów dyscyplinarnych, w szczególności przełożonego i wyższego przełożonego dyscyplinarnego, koniecznym zabiegiem jest bliższa analiza przesłanek pozwalających na ich wyłączenie od udziału w postępowaniu. Pierwszą z nich, przewidzianą w pkt 1 ust. 1 art. 245 ustawy o SW, jest sytuacja, gdy sprawa dotyczy przełożonego lub wyższego przełożonego bezpośrednio²¹, a więc rzutuje wprost na jego status prawny, zawodowy, finansowy bądź faktyczny. Mam tu na myśli zwłaszcza taki rodzaj okoliczności, w których funkcjonariusz SW mający przymiot organu dyscyplinarnego jest bezpośrednio zaangażowany emocjonalnie lub/i organizacyjnie w przebieg sprawy. Dotyczy to na przykład sytuacji, w której jest on bezpośrednio lub pośrednio poszkodowanym w następstwie przewinienia dyscyplinarnego, ponieważ stał się obiektem mobbingu albo innych zachowań patologicznych w służbie (np. molestowania). Również jego zaangażowanie organizacyjne bądź funkcjonalne, w następstwie którego zaistniało przewinienie dyscyplinarne (np. nieuzasadnione użycie środków przymusu przez funkcjonariusza SW wobec osadzonego, który poniósł uszczerbek na zdrowiu na skutek jego polecenia służbowego), należy kwalifikować jako sprawę dotyczącą go bezpośrednio. Oczywiście nie sposób wyliczyć wszelkich możliwych w praktyce wariantów sytuacyjnych, które odnoszą się do szeroko pojmowanych interesów organu dyscyplinarnego. Zatem należy przyjąć w tej materii dyrektywę interpretacyjną, zgodnie z którą jakiegokolwiek konkretne związki funkcjonariusza SW pełniącego funkcję przełożonego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego z rozpatrywaną sprawą uzasadniają jego wyłączenie na podstawie postanowienia wydanego w trybie art. 245 ust. 6 ustawy o SW. Za tego rodzaju dyrektywą interpretacyjną przemawiają względy aksjologiczne, w szczególności konieczność umocnienia bezstronności orzekania jako fundamentalnego standardu sprawiedliwości proceduralnej.

²⁰ Por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*, t. 1, Warszawa 2011, s. 321.

²¹ Por. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2005, s. 173; W. Jasiński, *Przesłanki wyłączenia sędziego z mocy prawa na tle orzecznictwa piśmiennictwa karnoprocesowego*, [w:] L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XIX, Wrocław 2006, s. 124.

W swej istocie analogiczne względy legły u podstaw przesłanek wyłączenia przewidzianych w pkt 2 ust. 1 art. 245 ustawy o SW. Norma ta odnosi się do sytuacji, gdy przełożony lub wyższy przełożony dyscyplinarny jest małżonkiem, krewnym lub powinowatym obwinionego lub osoby przez niego pokrzywdzonej w rozumieniu przepisów k.p.k.²² Jej zastosowanie pozwala w praktyce orzeczeń unikać konfliktu pomiędzy interesem prywatnym funkcjonariusza pełniącego funkcję organu dyscyplinarnego lub bliskiej mu osoby a interesem publicznym.

Wyliczenie kategorii osób bliskich w art. 245 ust. 1 pkt 2 ustawy o SW ma charakter taksatywny. Zatem nie może być on rozszerzająco interpretowany. Jeżeli jednak w rachubę wchodzi związek osobisty z inną, niewyliczoną w tym przepisie osobą (np. żyjącą w konkubinacie) nie oznacza to, że *de lege lata* nie może nastąpić wyłączenie. W moim przekonaniu należy wówczas zastosować pkt 4 lub ust. 2 omawianego artykułu. Tego rodzaju opcja interpretacyjna *a completudine* w odpowiedni sposób koreluje ze standardem obiektywizmu i bezstronności postępowania dyscyplinarnego.

Również „bycie świadkiem czynu”²³ uzasadnia na mocy art. 245 ust. 1 pkt 3 ustawy o SW wyłączenie przełożonego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego. Przesłanka ta odnosi się w pierwszej kolejności do sytuacji, gdy przełożony albo wyższy przełożony dyscyplinarny bezpośrednio zetknął się z przewinieniem dyscyplinarnym (np. był rozjemcą w czasie bójki dwóch funkcjonariuszy SW na terenie zakładu karnego). Jak się wydaje, mając na uwadze względy celowości, dopuszczalna jest również rozszerzająca wykładnia omawianego przepisu, także na sytuację, gdy nie był on obserwatorem czynu kwalifikowanego jako przewinienie dyscyplinarne, ale gdy w toku późniejszych procedur np. regulaminowych poczynił konkretne spostrzeżenia na temat sprawy. Ilustracją tego mechanizmu może być też sytuacja, gdy pokrzywdzony czynem obwinionego funkcjonariusza SW osadzony skarżył się lub okazywał przełożonemu dyscyplinarnemu następstwa użycia wobec niego środków przymusu bezpośredniego.

W świetle argumentu *lege non distinguente* zastosowanego do art. 245 ust. 1 pkt 3 ustawy o SW uprawnione wydaje się stwierdzenie, że ani przełożony, ani wyższy przełożony dyscyplinarny nie może być nie tylko świadkiem w toku procedury dyscyplinarnej, ale nawet świadkiem „faktycznym” przewinienia dyscyplinarnego. Za tego rodzaju wykładnią przemawiają względy celowości, zwłaszcza potrzeba zachowania obiektywizmu orzecznictwa. Realizacja tej zasady ma główne znaczenie dla poszanowania w postępowaniu dyscyplinarnym funkcjonariuszy SW idei sprawiedliwości proceduralnej.

Czwarta z przesłanek przewidzianych w art. 245 ust. 1 ustawy o SW²⁴ uprawniająca do wyłączenia przełożonego dyscyplinarnego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego to istnienie okoliczności tego rodzaju, że mogłaby ona wywoływać uzasadnioną wątpliwość co do jego bezstronności w danej sprawie. Ze względu na swą niedookreśloność obejmuje ona rozmaity katalog sytuacji zarówno ze sfery prywatnej, jak i zawodowej. W ujęciu podmiotowym stronniczość manifestuje się kierunkowym nastawieniem do sprawy opartym na uczuciach sympatii bądź antypatii wobec uczestników postępowania, na przykład po-

²² Por. E. Skrętowicz, *Iudex inhabilis...*, s. 24; T. Grzegorzczak [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman (red.), *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005, s. 233; T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, s. 173; W. Jasiński, *Przesłanki wyłączenia...*, s. 125; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks...*, t. I, s. 323 i nast.

²³ Por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks...*, t. I, s. 324; J. Bratoszewski [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2004, s. 395.

²⁴ Por. F. Radoniewicz [w:] M. Mazuryk, M. Zoń (red.), *Służba Więzienna...*, s. 565-566.

przez jawne kontestowanie ich stanowisk lub bezkrytyczne aprobowanie formułowanych poglądów. Jej zakorzenie może mieć miejsce w uprzedzeniach o charakterze narodo-wościowym, rasowym, politycznym, a nawet religijnym. Często jednak stronniczość ma charakter etycznie indyferentny i wynika z cech osobowych przełożonego. Nie zmienia to faktu, że nawet wówczas wyrażane przez przełożonego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego zapatrywanie na temat przebiegu sprawy albo otwarte dezawuowanie jej uczestników, zwłaszcza obwinionego, generuje obiektywne wątpliwości co do jego bezstronności. Analogicznie należy traktować nieformalne wypowiedzi na temat winy i ewentualnej kary.

Piąta z przewidzianych w art. 245 ust. 2 ustawy o SW²⁵ przesłanek wyłączenia ma charakter subsydiarny. Odnosi się ona do wszystkich innych uzasadnionych przyczyn. Stanowi swoisty wentyl bezpieczeństwa w sytuacji, gdyby konkretna sytuacja nie mieściła się w którejś z przyczyn zdefiniowanych w ust. 1 omówionego przepisu. Stąd też prawodawca posłużył się sformułowaniem „innych uzasadnionych” przyczyn. W moim przekonaniu mogą one odnosić się do szeroko pojmowanego statusu osobistego bądź służbowego przełożonego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego (np. funkcji, jaką piastował, będąc podwładnym obwinionego). Również współdziałanie w ramach struktur organizacyjnych więziennictwa z pokrzywdzonym albo obwinionym przemawia za stosowaniem tej normy. Zawsze inna przyczyna wyłączenia, żeby miała przymiot uzasadnionej, musi być prawdziwa, konkretna i możliwa do zweryfikowania w ramach sformalizowanych procedur wewnątrzzakładowych.

Przy analizie problematyki wyłączenia organów dyscyplinarnych nader istotne znaczenie ma tryb, w którym ono następuje. Ustawa o SW nie zna mechanizmu *iudex inhabilis*²⁶, a jedynie swoistą kategorię *iudex suspectus*²⁷. *De lege lata* nie ma więc w niej instytucji wyłączenia przełożonego dyscyplinarnego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego z mocy samego prawa (*ipso iure*). Może to nastąpić tylko na podstawie decyzji właściwego organu, co *expressis verbis* przewiduje ust. 6 art. 245 omawianego aktu prawnego. Zanim jednak zapadnie stosownej²⁸ treści postanowienie, odpowiednie zawiadomienie albo wnioski mają złożyć właściwe osoby.

O okolicznościach uzasadniających wyłączenie od udziału w postępowaniu dyscyplinarnym wyższy przełożony dyscyplinarny i przełożony dyscyplinarny zawiadamiają niezwłocznie odpowiednio wyżej stojącego w hierarchii SW wyższego przełożonego dyscyplinarnego. Na tle regulacji przyjętej w ust. 3 art. 245 ustawy o SW powstaje zagadnienie, czy zawiadomienie jest obligatoryjne. W moim przekonaniu na tak postawione pytanie należy udzielić twierdzącej odpowiedzi. Za tego rodzaju wykładnią przemawia tekstualne brzmienie analizowanej normy, która posługuje się pojęciem „zawiadamia”, a nie „może zawiadomić”. Mamy tu więc do czynienia z bezwzględnym obowiązkiem nałożonym imperatywną normą na funkcjonariusza SW pełniącego funkcję przełożonego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego. Zaniechanie tego obowiązku w swych konsekwencjach może prowadzić nawet do jego odpowiedzialności dyscyplinarnej²⁹.

W tym miejscu warto podkreślić, że owo zawiadomienie powinno nastąpić niezwłocznie, a więc najszybciej jak to jest możliwe w normalnym przebiegu służby. W praktyce oznacza to

²⁵ Ibidem, s. 566-567.

²⁶ Por. E. Skrętowicz, *iudex inhabilis...*, passim.

²⁷ Por. R. Lyczwywek, *Zarzut iudicis suspecti w kpk*, „Nowe Prawo” 1961, nr 11, s. 1398 i nast.

²⁸ Postanowienie może mieć charakter pozytywny (wyłączenie od udziału w sprawie) lub negatywny (odmowa wyłączenia od udziału w sprawie).

²⁹ Por. art. 231 ust. 2 ustawy o SW.

konieczność podjęcia tego rodzaju działania, jak tylko funkcjonariusz SW uświadomi sobie swój status lub poweźmie w tej materii odpowiednio skonkretyzowane informacje. Analizowany przepis ustawy o SW nie precyzuje natomiast, w jakiej formie następuje zawiadomienie. W moim przekonaniu powinno ono nastąpić w formie pisemnej, przemawia za tym potrzeba respektowania zasad racjonalnego formalizmu. W wyjątkowych sytuacjach dopuszczam jednak zastosowanie innej formy, jeżeli nie ma faktycznych możliwości pisemnego zawiadomienia, albo wiąże się to z nadmiernymi trudnościami i/lub kosztami.

Artykuł 245 ust. 4 ustawy o SW przewiduje możliwość złożenia wniosku o wyłączenie przełożonego lub wyższego przełożonego dyscyplinarnego na wniosek. Uprawnienie to przysługuje obwinionemu bądź jego obrońcy, jeżeli został ustanowiony. Konstrukcja tego przepisu wskazuje, iż jest to wyliczenie enumeratywne. *A contrario* należy więc przyjąć, że uprawnienie to nie przysługuje pokrzywdzonemu przewinieniem dyscyplinarnym. Tego rodzaju rozwiązanie oceniam negatywnie z punktu widzenia standardu obiektywizmu i bezstronności orzecznictwa dyscyplinarnego. Dlatego też postuluję *de lege ferenda* uzupełnienie art. 245 ust. 4 ustawy o SW o tę kategorię uczestników postępowania.

W następstwie wydania postanowienia o wyłączeniu przełożonego dyscyplinarnego od udziału w sprawie w trybie art. 246 ust. 1 i 2 ustawy o SW następuje ustawowo określony transfer władztwa dyscyplinarnego. W pierwszym przypadku wyższy przełożony dyscyplinarny może przejąć sprawę do prowadzenia albo wyznaczyć przełożonego dyscyplinarnego z równorzędnej jednostki SW. Z kolei w razie wyłączenia Dyrektora Generalnego postępowanie przejmuje jeden z jego zastępców. Mamy tu więc do czynienia z mechanizmami kompetencyjnej dewolucji lub substytucji służącej zapewnieniu bezstronności orzecznictwa w postępowaniu dyscyplinarnym.

Reasumując rozważania na temat statusu organów dyscyplinarnych, można stwierdzić, że ustawa o SW w istotnym zakresie gwarantuje respektowanie podstawowych standardów proceduralnych. Mam tu na myśli przede wszystkim obiektywizm orzekania w sprawach przewinień dyscyplinarnych funkcjonariuszy Służby Więziennej. Nie zmienia to faktu, iż niektóre regulacje powinny być bardziej precyzyjnie sformułowane w ustawie o Służbie Więziennej, co odpowiadałoby realizacji idei sprawiedliwości proceduralnej.

Bibliografia

- Artymiak G., *Problematyka wyłączenia sędziego orzekającego w sprawach karnych-zagadnienia wybrane* [w:] *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, red. I. Nowikowski, Lublin 2007.
- Bratoszewski J. [w:] R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2004.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2005.
- Grzegorzczak T. [w:] red. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*, t. 1, Warszawa 2011.
- Jamróz A., *Wprowadzenie do prawoznawstwa*, Warszawa 2008.
- Jankowski M., *Instytucja wyłączenia sędziego w polskim procesie karnym*, NP 1986, nr 9.

- Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009.
- Jasiński W., *Przesłanki wyłączenia sędziego z mocy prawa na tle orzecznictwa piśmiennictwa karno-procesowego*, [w:] L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XIX, Wrocław 2006.
- Kaczorkiewicz D., *Postępowanie w przedmiocie wyłączenia sędziego od udziału w sprawie karnej*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7-8.
- Kmieciak R., *Tryb wyłączenia sędziego i prokuratora w Kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 11-12.
- Lasocik Z., *Organizacja i zasady działania więziennictwa*, [w:] T. Bulenda, R. Musidłowski (red.), *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, Warszawa 2003.
- Lasocik Z., *Służba Więzienna – portret własny na tle systemu penitencjarnego*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacznia, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013.
- Łyczewek R., *Zarzut iudicis suspecti w kpk*, „Nowe Prawo” 1961, nr 11.
- Mazuryk M., Zoń M., *Służba Więzienna. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Płeszka K., *Wykładnia rozszerzająca*, Warszawa 2010.
- Przesławski T., *Służba Więzienna w Polsce. Administracja i podstawy działania*, Warszawa 2012.
- Skřętowicz E., *Iudex inhabilis i iudex suspectus w polskim procesie karnym*, Lublin 1994.
- Sławik K., *Zarys systemu prawa policyjnego*, Warszawa 2011.
- Summers R.S., *Evaluating and Improving Legal Processes – a Plea for „Process Value”*, “Cornell Law Review” 1974.7.60, za: W. Langiem i J. Wróblewskim, *Współczesna filozofia i teoria prawa w USA*, Warszawa 1986.

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest problematyka statusu prawnego organów dyscyplinarnych w postępowaniu dyscyplinarnym funkcjonariuszy Służby Więziennej. Autorka analizuje status organizacyjny przełożonego dyscyplinarnego oraz wyższego przełożonego dyscyplinarnego. W opracowaniu w szczególności omówiona jest też kwestia dopuszczalności wyłączenia przełożonego dyscyplinarnego, wyższego przełożonego dyscyplinarnego oraz rzecznika dyscyplinarnego.

Słowa kluczowe: funkcjonariusz, Służba Więzienna, postępowanie dyscyplinarne, organy postępowania dyscyplinarnego, rzecznik dyscyplinarny

THE ISSUE OF THE LEGAL STATUS OF DISCIPLINARY BODIES IN DISCIPLINARY PROCEEDINGS OF PRISON SERVICE'S OFFICERS

Summary: This paper presents the legal status of disciplinary bodies in the disciplinary proceedings of the Prison Service's officers. The author analyzes the organizational status of the disciplinary supervisor and the senior disciplinary supervisor. In the study there is particularly discussed the issue of exclusion of the disciplinary supervisor, the senior disciplinary supervisor and the disciplinary prosecutor.

Key words: officer, Prison Service, disciplinary proceedings, bodies of disciplinary proceedings, disciplinary prosecutor